

VERMEENDE ZIEKE, KREUPELE OF AGRESSIEVE BEDELAARS (1587-1783)

Willy L. Braekman

Stekene (1587) : valse leproos

In 1587 werd te Stekene een zekere Heyndrick van Duffel opgepakt. Om als bedelaar des te beter aan de kost te komen, deed hij zich voor als melaatse. Dit blijkt uit het vonnis dat als volgt luidt¹:

Omme dieswille dat ghij, Heyndrick van Duffele, u vervoordert hebt valselick aen te nemen ende usurperen de conditie ende qualiteijt vande besmette vande lasarie, ende metter cleppe te gaene achter lande² mendiceren³, daer duer benemende ende frustrerende de besieckte vanden lasarie ...

Hij wordt veroordeeld om te Stekene een uur lang aan de schandpaal, "den

staeck ofte pillorie" te schande gesteld te worden en tot verbanning gedurende drie jaar uit het Land van Waas.

Gent (begin 18de E) : kreupel

In het Memorieboek van Gent, gecompileerd in de eerste helft van de achttiende eeuw door J.B. Dobercourt, een Gentse augustijnernonnik, wordt een mirakel verteld. Het zou in de hooimaand 1604 gebeurd zijn : een kreupele, Hans Clement heette hij, zou op bedevaart naar Scherpenheuvel door toedoen van O.-L.-Vrouw weer normaal hebben kunnen gaan⁴.

In verband hiermee vermeldt Dobercourt dat Hans Clement vóór zijn

"Sittende in een... schottele" (Detail uit Brueghels *Caritas*-prent)

genezing met bedelen aan de kost kwam. En hij voegt daar een eigen observatie aan toe :

... ghelyck wy hier seer dickmaels hebben ghesien te Ghendt achter straete voor ons deure sien passeren om aelmoesen biddende, sittende in een groot hauten schottele, hem voorts stekende met twee cleyne crucxkens⁵, syn beenen aen synen boesem ghebonden, die daer hinghen en slingerden.

Kortenaken (1716) : zieke van Sint-Markoen

Guillaume Claeijs, geboren te "Korsenhage" bij Sint-Truiden, werd in 1716 opgepakt op de Oudburg te Gent⁶. Hij werd beschuldigd van diefstal. Zoals gebruikelijk werd de gevangene door de scherprechter, Jacques Bodtquin, onderzocht om te zien of hij niet bij een vroegere veroordeling gebrandmerkt was. Dit blijkt bij Claeijs wel het geval te zijn: op de rug vindt de scherprechter een litteken. Als dit aan de gevangene wordt meegedeeld, antwoordt Claeijs dat hij nooit veroordeeld of gebrandmerkt werd. Het teken op zijn rug heeft volgens hem een heel andere oorsprong: hij verklaart *dat het lijcteken ... is ghecomen van de quaele van Sinte Marcoen, waer mede hij over vijf a ses jaeren gheaffligeert is gheweest, ende dat hij op de prochie van 'Cortenhaeghe', Lande van Diest, daer van ghenesen is door eenen sevensten soone ghenaeemt mijn heer Achart, wesende eenen priester ende woonende op de prochie voornoemt, die hem belesen heeft, ende gheordonneert neghen*

daeghen te leesen seven pater nosters ende seven Ave Maria ende twee a drijmael daeghs met schoone doeken ende suyver waeter het selve te vermaeken ... Het mocht evenwel niet baten. De rechters geloofden zijn uitleg niet en veroordeelden hem prompt tot "geesseling" en brandmerking.

De H. Machutus, Markoen of Marculfus (feestdag 15 nov.) wordt vereerd o.m. te Eidsen, Erps (bij Leuven), Dinant, Wannegem-Lede, Wondelgem en Wulvertem. Zijn specialiteit is het fleresijn en 'de koek', maar ook tegen lamheid (Zwijndrecht) en vooral tegen kliergezwollen (scorfula), het zg. 'Markoenzeer' werd hij aangeroepen⁷.

Gent (1719) : zieke van Sint-Blasius

Zoals reeds gezegd werden gevangenen in de regel door de scherprechter "gevisiteerd" of onderzocht. Vond hij een litteken dat hij meende van een brandmerk afkomstig te zijn, dan werd de gevangene daarover ondervraagd. Het spreekt vanzelf dat ze er allerlei soorten uitleg aan gaven.

Zo wordt op het einde van 1719 te Gent een zekere Jan Perssens (die eigenlijk Jan Winchelmans heette) ondervraagd over het merk op zijn rug⁸ :

... ont kent ghebrantmerckt te wesen ende dat sijn moijtien⁹ met de suster tsaemen daer een kersse op ghedrapt hebben omme te ghenesen de quaele van Ste Blasius

Na verder onderzoek blijkt echter dat de gevangene wel degelijk te Antwerpen gebrandmerkt werd.

Sint-Blasius (feestdag 3 febr.) werd als

patroon tegen de keelziekten vereerd te St.-Blasius-Bochel, te Vilkhoven (Limb.) tegen kinkhoest, te Vrasene tegen 'impetigo', de zg. 'blazerus'. Vooral in het buitenland bestond de gewoonte om met twee of drie, al dan niet brandende kaarsen, die in de vorm van een andreas-kruis gehouden werden, de kwaal te zegenen¹⁰. Daarbij kon het uiteraard gebeuren dat enkele druppels kaarsvet op het lichaam vielen. De uitleg van Perssens had dus toch enig verband met de Blasiuszegening.

Hermelgem en Nederzwalm (ca. 1783) : agressieve bedelaar

Circa 1783 wordt Pieter Walraet, bijgenaamd "hooliken Pier" voor de zoveelste maal in de gevangenis van het Steen te Aalst opgesloten. In de streek an Hermelgem en Nederzwalm heeft hij gebedeld en is daarbij "staut ende vermeten" te werk gegaan¹¹. Hij is niet tevreden met een snede brood maar "altijt pretendeert eenen cant ofte halfbroodt". Krijgt hij niet vlug wat hij vraagt, dan vloekt en tiert hij "waerdoore het geschiedt dat de lantslieden uijt vreesse aen hem alfve brooden geeven ende voordere extraordinaire aelmoesen".

Kortom hij is, zo lezen we, van de staute bedelaers ende landloopers aen de gone men toeijgent het gemeen spreekwoord : "Siet men mij, ick spele, en siet men mij niet, ick stele" !

NOTEN

1. RA Beveren, *Land van Waas*, nr. 1894, fol. 157r.
2. *achter lande*: langs 's Heren wegen.
3. *mendiceren*: bedelen.
4. U Gent, hs. 3773, p. 231.
5. Zie afbeeldingen bij HAMPE (T.). *Die fahrenden Leute in der deutschen Vergangenheit* STEINHAUFEN (G.) (ed.). *Die deutschen Stände in Einzeldarstellungen* X (Jena, 1924), p. 70.
6. RA Gent, *Oudburg*, nr. 2230, fols. 116v-117r en 122r-123r.
7. DE COCK (A.). *Volksgeneeskunde in Vlaanderen* (Gent, 1891), pp. 296-298.
8. RA Gent, *Oudburg*, nr. 2230, fol. 226v e.v.
9. *moijtien*: moei
10. DE COCK (A.). *Op.cit.*, p. 149.
11. RA Ronse, *Land van Aalst*, nr. 1696 (oud nr.).